

O ZAŠTITI GEOLOŠKIH SPOMENIKA

GEOLOGICAL MONUMENT PROTECTION

Velimir Jovanović

Ivana Lazarević

Geografski fakultet, Beograd

Izvod: Važan deo prirodnog nasleđa neke zemlje su svakako i specifični geološki objekti koje možemo da nazovemo "geološkim spomenicima". Njihov značaj je toliki da ih treba tretirati kao i važne kulturno-istorijske spomenike i kao takve ih zaštititi i putem zakonske regulative i tehnički. Adekvatna informisanost o karakteru ovih objekata mogla bi da spreči njihovo propadanje kao posledicu, kako prirodnih uslova, tako i ljudske nemarnosti.

Ključne reči: geološki spomenik, geonasleđe, zaštita

Abstract: Geological monuments, as a significant parts of a natural heritage of each country, calls for identical treatment as a cultural-historical ones. It is suggested a course of legal and technical action to be taken in order of protection and conservation from deterioration and unadequate treatment in the course of planning and objects construction. Herein the certain attitudes toward these problems have been presented.

Key words: Geological monuments, geoheritage, protection

Geološke spomenike (posebno interesantne i sa geološkog aspekta značajne izdanke stena) možemo tretirati kao važne kulturno-istorijske spomenike i treba ih kao i ostale štiti, kako tehnički tako i zakonski.

Najznačajnije geološke spomenike predstavljaju lokacije nalaska karakterističnih fosilnih ostataka, po kojima je često i ceo geološki odeljak dobio ime, zatim izdanci stena koje se retko mogu sresti na drugim lokalitetima ili se mogu smatrati karakterističnim reperom za definisanje geotektonskih odnosa u vreme njihovog stvaranja, pojave retkih minerala, profili na kojima se mogu videti odnosi dvaju različitih geoloških tela, specifične geološke pojave, kao što su ostaci starih vulkanskih kupa ili erozioni oblici (tipa Đavolje varoši) i sl. Po našem mišljenju trebalo bi ovde pridodati i zatvorene rudarske kopove, pogotovu one koji se mogu, uz manje tehničke intervencije, dovesti u takvo stanje da mogu da predstavljaju, kako nastavnu bazu za školovanje kadrova, tako i izvesnu turističku atrakciju (primer je jama rudnika olova i cinka Crveni breg pod Avalom koja služi za obuku studenata rudarstva i geologije).

Problematika "geološkog nasleđa" i te kako je aktuelna poslednjih godina, kako u Evropi, tako i u našoj zemlji. Evropska asocijacija za zaštitu geonasleđa (ProGEO) koju je formirao UNESCO, zatražila je od stručnih organa naše zemlje obrazovanje komisije, čiji je zadatak da dostavi predloge za geološke spomenike koje treba zaštititi. Na ovu temu maja 1995. održan je internacionalni skup za zemlje jugoistočne Evrope u Sofiji, kome su prisustvovali i naši stručnjaci.

Na skupu u Bugarskoj, između ostalog, predložen je način formiranja dokumentacije o geološkim spomenicima i njihova klasifikacija prema značaju (spomenici od nacionalnog, regionalnog ili svetskog značaja).

Novembra 1995. održano je savetovanje o zaštiti geološkog nasleđa u Novom Sadu. Iz brojnih radova sa ovoga skupa, objavljenih u časopisu "Zaštita prirode", primetna je izvesna šarolikost ideja o tome šta od geoloških spomenika štiti i na koji način. Ovakva raznolikost proističe verovatno iz različitih individualnih pristupa brojnih geologa i geomorfologa. Tako, svako u svojoj oblasti poznaje nekoliko pojava koje smatra da treba uvrstiti u spomenike prirode. Jasno je, dakle, da je najteže doći do jedinstvene liste geoloških spomenika koji zavređuju poseban tretman, pa smatramo da i ne treba ovom prilikom ni komentarisati pojedine predloge. Uostalom, tadašnje Ministarstvo za zaštitu životne sredine formiralo je svojim rešenjem "Nacionalni savet za geo-nasleđe", čiji je i zadatak da, između ostalog, utvrdi kriterijume za vrednovanje geoloških i geomorfoloških objekata koji zavređuju zaštitu.

Tek po određivanju ovih kriterijuma može se predložiti zakonodavcu da donošenjem odgovarajućih propisa, pravno reguliše ovu problematiku. Inače, u našoj zemlji je do sada zaštićeno zakonskim aktima svega nekoliko objekata koje bismo mogli da nazovemo geološkim spomenicima. Neki od ovih objekata nalaze se unutar nacionalnih parkova, ali ni tada, a pogotovu ukoliko su van zaštićenih područja, prava briga o njima izostaje. Naročito su ugroženi objekti u blizini urbanih područja ili unutar samih naselja.

Primer su geološki interesantni lokaliteti na širem području grada Beograda, gde je poznato više lokalnosti koje bi se mogle tretirati kao značajni geološki spomenici, kao što su Letnja pozornica u Topčideru, sprudni krečnjaci Kalemegdana i Tašmajdana, tercijski vulkaniti Banjice, Avale i td. Iako su neki od njih i zakonom zaštićeni, mnogi interesantni objekti su obrasli vegetacijom pa, ne samo da se stene ne mogu videti, već rad korenja biljaka preči razori njihove površinske delove, a do nekih je prilaz nemoguć zbog divljih deponija. Takođe, postoji opasnost da, usled neadekvatnog tretmana od strane organa koji izdaju građevinske dozvole, ovi objekti budu potpuno zatvoreni ili uništeni.

Ovde dolazimo do tehničkog aspekta zaštite geoloških spomenika. Ideje su veoma različite, što zavisi i od autora i od karakteristika samog objekta. Postoje i predlozi da se interesantni detalji smeste u muzejske zbirke, ali mislimo da ova opcija može da dođe u obzir samo u izuzetnim slučajevima. Objekat koji možemo da nazovemo geološkim spomenikom do punog izražaja dolazi samo u prirodnim uslovima, pa ma

koliko tamo bio izložen različitim iskušenjima (od prirodnih procesa mehaničkog ili hemijskog raspadanja, do mogućnosti da ga čovek, usled nebrige, ošteti ili potpuno uništi).

Uz pozivanje na neophodnu dozu elementarne kulture, uz, naravno, adekvatno informisanje, bilo bi sasvim dovoljno označiti lokalitete obuhvaćene zaštitom tablama od postojanih materijala, koje bi sadržale neophodne informacije (i to tako da se nalazi veći broj ovakvih objekata ili posebne brošure za one najatraktivnije, mogli bi da doprinesu većem interesovanju i stručnjaka i "običnih" turista.

Mnogi geološki spomenici naše zemlje poznati su iz stručne literature i u svetu. Stručnjaci iz pojedinih oblasti geologije i geomorfologije, u okviru svojih boravaka u našoj zemlji, u okviru razmene ili kao gosti na međunarodnim savetovanjima, često planiraju i obilazak ovih lokaliteta.

Smatramo da kroz zakonsku zaštitu, koja se podrazumeva, kao i neophodne tehničke mere, treba razraditi i sistem informisanja o geološkim spomenicima. Tako bi za svako područje unapred postojala obaveza da ovi lokaliteti budu izuzeti iz planova urbanizacije i izgradnje infrastrukturnih objekata, a u idealnom slučaju, naručilac plana bi mogao da preuzme obavezu da aktivno učestvuje u stvaranju tehničkih uslova za očuvanje ovih prirodnih bogatstava. Korišćenje terena bi, u okviru plana trebalo tako usloviti da geološki spomenici, ne samo ne bivaju ugroženi, već i da budu adekvatno zaštićeni.

Literatura:

1. Dangić, A., (1995.): *Geološko nasleđe Srbije - identifikacija, kategorizacija i zaštita objekata i nasleđa*. "Zaštita prirode", br. 48-49, (71-78), Beograd.
2. Dimitrijević, M., D., (1995.): *Geonasleđe - sačuvati: Šta, kako i zašto*. "Zaštita prirode", br. 48-49, (53-58), Beograd.
3. Đurđić, S., (2001.): *Stanje zaštite prirode u Srbiji i strategija daljeg unapređenja*. Magistarski rad, Geografski fakultet, Beograd.
4. Jovanović, V., Đorđević, J., (1995.): *Značaj geološke građe terena za prostorno planiranje*. Zbornik radova Geografskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, sv. 45, 13-24, Beograd
5. Jovanović, V., (1998.): *Mineralne sirovine u funkciji privrednog razvoja SRJ*. Jugoslovenski naučni skup "Društveno-geografski procesi u Jugoslaviji i njihova nastavna aktualizacija". Herceg Novi. (U štampi).
6. Jovanović, V., Đorđević, D., Ivetić, M., (1998.): *Geološke podloge u prostornom planiranju*. XIII kongres geologa Jugoslavije, Herceg Novi. Knjiga II, (91-95).